

Науково-практичний
круглий стіл

**Сучасні виклики для
міграційної політики:
правові, освітні та історичні
аспекти**

Co-funded by
the European Union

Суми 2023

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ:
ПРАВОВІ, ОСВІТНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ**

Матеріали
науково-практичного круглого столу
(Суми, 24 червня 2023 року)

Суми
Сумський державний університет
2023

Редакційна колегія:

В. М. Завгородня, кандидат юридичних наук, доцент;
А. М. Куліш, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
А. В. Гончаренко, кандидат історичних наук, доцент;
М. В. Плотнікова, кандидат юридичних наук, доцент
А. С. Славко, кандидат юридичних наук;
А. Л. Чернявський, кандидат юридичних наук, доцент;
О. А. Швагер, кандидат юридичних наук

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 2 від 7 вересня 2023 року)

С 91	Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти : матеріали науково-практичного круглого столу, Суми, 24 червня 2023 р. / ред. колегія: В. М. Завгородня, А. М. Куліш та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2023. – 70 с.
------	--

До збірника ввійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, викладачів закладів вищої та фахової передвищої освіти, вчителів шкіл, виголошені під час проведення науково-практичного круглого столу «Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти», присвяченого актуальним питанням європейської міграційної політики, історії та права і проведеного в межах реалізації освітнього проєкту «101098859-EU4Migration-ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH-UA-IBA / ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «Міграційна політика та право ЄС у контексті цілей сталого розвитку» напрямку «Жан Моне» програми Еразмус +».

Позиція організаційного комітету не завжди збігається з міркуваннями, висловленими учасниками. В збірнику збережено авторські орфографію, пунктуацію та стилістику. Відповідають за достовірність даних та додержання принципів академічної доброчесності учасники науково-практичного круглого столу.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ЗМІСТ

<i>Бичай Р. Р.</i> ДЕРЖАВНА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	4
<i>Drakokhrust T. V., Parashchuk V. I.</i> LEGAL STATUS OF CITIZENS WHO WERE DISPALED WITHIN THE TERRITORY OF UKRAINE DURING THE WAR: THREATS AND CHALLENGES. 7	
<i>Гончаренко А. В.</i> МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ ПІД ЧАС «КРИЗИ БІЖЕНЦІВ» 2015–2017 РР.	10
<i>Гуляєва Л. П.</i> ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК- ВИМУШЕНИХ МІГРАНТОК В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ	13
<i>Дегтярьов С. І.</i> УКРАЇНЦІ-МІГРАНТИ У КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ: ДОСВІД САМООРГАНІЗАЦІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	17
<i>Завгородня В. М.</i> РОЛЬ РІШЕННЯ ЄСПЛ У СПРАВІ «СЗУРОВЕЦ ПРОТИ УГОРЩИНИ» У ФОРМУВАННІ МЕДІА-ПОЛІТИКИ ЩОДО ПРОБЛЕМ МІГРАЦІЇ	20
<i>Качур В. О.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ ТЕОРІЇ МІГРАЦІЇ	23
<i>Корнева Т. В.</i> ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПОСЛІДОВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ І ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ. 25	
<i>Кузьмін Д. В., Весперіс С. З.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ МІГРАНТІВ ПРИ ОТРИМАННІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	28
<i>Lukianets-Shakhova V. S.</i> CURRENT CHALLENGES TO EU MIGRATION POLICY	31
<i>Лук'янихіна О. А.</i> ВИКЛИКИ МІГРАЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ПРОГРАМ ОСВІТНІХ ОБМІНІВ ЄС	34
<i>Міщенко М. В.</i> ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ МІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ ДО ЄС	38
<i>Протсавицька Л. С.</i> ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ ТА ЗАХИСТ ЇХ ПРАВ В УКРАЇНІ	42
<i>Рассохіна А. М.</i> МЕДІЙНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД.....	44
<i>Сіньова Л. М.</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	48
<i>Славко А. С.</i> ПОНЯТТЯ «СЕРЬОЗНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЗАГРОЗИ» В МІГРАЦІЙНОМУ ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	51
<i>Славко О. О.</i> ПРАВО ВПО НА ОСВІТУ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	54
<i>Товстий В. О.</i> ІМПЕРСЬКИЙ НАРАТИВ У СЕРЕДОВИЩІ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ.....	56
<i>Швагер О. А.</i> ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ»	60
<i>Тодоров І. Я.</i> ЄВРОПЕЙСЬКА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ МІГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	62
<i>Циватий В. Г.</i> КОНЦЕПТ «МІГРАЦІЯ» І МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В МОНДІАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИЧНИЙ, ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ І МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ	65

**КОНЦЕПТ «МІГРАЦІЯ» І МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В
МОНДІАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИЧНИЙ,
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ І МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ**

Циватий В.Г.

*кандидат історичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Питання розвитку, становлення і стратегічного інституціонального розвитку держав європейського простору у ХХІ столітті потребує вивчення та узагальнення набутого ними досвіду. У більшості держав Європи демократизація передувала дуже складним і драматичним процесам раціонально-бюрократичної модернізації держави і національної консолідації. На жаль, сьогодні понад 30% українських вчених працюють на розвиток економіки зарубіжних країн, а інтелектуальна міграція стала звичним соціально-політичним явищем в Україні й досить актуальною проблемою для сучасної України. Саме тому – інтелектуальна міграція й потребує, по-перше, детального аналізу міграції висококваліфікованих кадрів, яка в умовах глобалізації набуває масштабних обертів, і, по-друге, удосконалення процесу регулювання політичних напрямів держави щодо зменшення обсягів інтелектуальної міграції в майбутньому [1, с. 178-185].

Після краху біполярної системи, на початку ХХІ століття людство виявилось в ситуації існування різних центрів сили/центрів впливу (поліцентрична або постбіполярна система міжнародних відносин). Мондіалізований світ, що затверджується на наших очах, стає унікальним продуктом безпрецедентної стадії глобалізації, яку вона досягла до теперішнього часу [2, с. 25-29].

Інтеграція у сфері зовнішньої політики та безпеки є одним із найбільш амбітних і, водночас – найбільш суперечливих вимірів інтеграційних процесів в Європейському

Союзи, що відповідно має свої історичні інституційні традиції та стратегічні напрями, зокрема – і у сфері міграційної політики. Формування міграційної політики сучасної України розпочалося після здобуття державної незалежності. Разом із тим, попри багатовікову бездержавність, Україна зберігала державницькі традиції, зокрема й у сфері міграційної політики та її інститутів, які, безумовно, мали вплив на державотворення новітніх часів. Основною рушійною силою подальшої еволюції міграційної політики в нульових роках ХХІ ст. була необхідність приведення законодавства у відповідність до Конституції України та взятих державою міжнародних зобов'язань (міжнародно-правовий аспект). Реалізація цього завдання мала за результат ухвалення цілої низки важливих законодавчих актів.

Упродовж першого десятиліття нового століття міграція, і в першу чергу – інтелектуальна міграція, поступово почала привертати дедалі більше уваги влади та суспільства, перетворювалася на помітний елемент політичного життя. Стався справжній прорив в удосконаленні міграційного законодавства України, активізації міжнародного співробітництва. Водночас, управлінські функції у сфері міграції лишалися розпорощеними, спеціально уповноважений у відповідній сфері орган виконавчої влади не був створений, концепція державної міграційної політики, яка б визначила основні її цілі та засоби їх досягнення, не ухвалена. Пріоритети діяльності держави з управління міграціями перебували переважно і майже виключно в правовій площині й фактично не включали соціально-економічних аспектів переміщень населення, які є для цього явища визначальними.

Важливою складовою цього процесу – є інтелектуальна міграція. Вона актуалізувалася на сьогодні в умовах поліцентричного світоустрою як для України, так і окремих держав Європейського Союзу. В умовах наростання соціального напруження та збройних конфліктів у світі, інтенсифікації процесів міжнародної міграції населення (як добровільної, так і вимушеної) загострюється проблема їх регулювання. Адже неефективна міграційна політика не тільки спричиняє ряд проблем соціально-економічного, культурного характеру, а й призводить до виникнення реальних загроз національній безпеці держави. Так, через слабкий прикордонний контроль, нелегальну міграцію, неінтегрованість іммігрантів у приймаючий соціум виникають такі негативні явища, як сепаратизм, зростання злочинності, військова агресія, теракти тощо.

Значні еміграційні потоки призводять до вимивання найціннішого людського потенціалу за межі країни, що веде до демографічних втрат, інтелектуальних втрат та економічної кризи. Усі вказані проблеми є актуальними на сьогодні для України, і їх вирішення загострює необхідність підвищення ефективності міграційної політики нашої держави. Актуальність і гострота міграційної проблематики зумовили піднесення інтересу до неї широкого кола науковців у 2016-2023 роках.

Оскільки державна міграційна політика є складовою як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави, то у науковій літературі розрізняють, відповідно, зовнішню і внутрішню міграційну політику. При цьому зазначається, що метою зовнішньої політики має бути сприяння нарощуванню економічного потенціалу держави, зростанню добробуту населення, а головне – посилення безпеки країни. Ми систематизували ті цілі та завдання міграційної політики, які визначено в основних нормативно-правових документах, і найголовніші, на нашу думку, виходячи з вимог сьогодення. Так, об'єктами регулювання зовнішньої міграційної політики є процеси імміграції, еміграції та транзиту населення.

Внутрішня політика покликана регулювати процеси внутрішньої міграції населення (як добровільної, так і вимушеної). Для комплексності аналізу, а також чіткості постановки цілей і завдань, пропонуємо в структурі внутрішньої політики виділити ще один важливий блок, що стосується зовнішньої міграції. При цьому слід

пам'ятати, що пов'язані з нею проблеми вирішуються всередині країни. Йдеться про адаптацію та інтеграцію іноземців, які приїхали до України на постійне місце проживання чи на тривалий час, а також необхідність розробки ефективних механізмів повернення громадян України, які проживають за її межами, та сприяння їх успішній реінтеграції [3].

Крім того, вважаємо, що важливим завданням міграційної політики сьогодні є також запобігання масовій еміграції українців за кордон шляхом впливу на фактори, що стають її причинами (воєнний стан 2022-2023 років; війна росії проти України). Йдеться про необхідність покращення можливостей працевлаштування на українському ринку праці, підвищення рівня оплати праці, забезпечення належних умов праці та життя населення нашої держави. Важливе значення також має національно-патріотичне виховання молоді. Ці та інші завдання міграційної політики можна виконати тільки в тісній взаємодії з іншими напрямками державної політики та міжнародними партнерами [4].

В умовах інноваційного розвитку економіки інтелектуальні ресурси є одним з ключових чинників, що визначають конкурентні переваги країн на світових ринках. Загострення дефіциту національних науково-технічних кадрів, що відзначається практично у всіх розвинених державах на початку XXI століття, і посилення їхньої боротьби за зарубіжні уми й таланти надзвичайно актуалізували проблему інтелектуальної міграції, у потоки якої залучені вчені, викладачі закладів вищої освіти, експерти міжнародних організацій, службовці та інші категорії висококваліфікованих фахівців, а також студенти/здобувачі вищої освіти і стажисти.

На загальному тлі міжнародних переміщень населення, у цілому істотно інтенсифікувалися потоки інтелектуальної міграції, які вирізняються особливим динамізмом. Особливо вражають показники еміграції з країн, що розвиваються і держав пострадянського простору. Значне розширення масштабів інтелектуальної міграції в останні роки зумовлено цілим рядом факторів. Серед них особливо слід виділити високий і швидко зростаючий попит економіки на науково-технічні кадри та високий рівень знань, який часто не здатні задовольнити місцеві системи освіти і ринки праці, що обумовлює необхідність широкого залучення зарубіжних фахівців і студентів [5].

Каталізатором інтелектуальної міграції виступають глобалізаційні процеси, у першу чергу у сфері ринку праці, бізнесу, освіти, інформаційно-комунікаційних технологій тощо. Як показує досвід розвинених країн, іммігранти відіграють істотну роль в їх науково-технічному прогресі. Найбільш яскравим прикладом того є саме США, які висунулися на передні рубежі світового технологічного розвитку, випередивши в багатьох областях своїх європейських конкурентів. На рівні окремих країн здійснюється цілий комплекс заходів міграційної та науково-технічної політики, покликаних оптимізувати управління потоками інтелектуальної міграції. Щоб залучити зарубіжних фахівців і студентів, і стимулювати повернення тих, хто виїхав раніше, розвинені держави адресують своїм співвітчизникам широкий перелік міграційних та інших програм, змагаючись в їх привабливості [2, с. 25-29; 6, р. 435-452].

У цілому політику зростаючого числа країн щодо фахівців і студентів відрізняє наявність комплексу різноманітних пільг і можливостей, що підвищують привабливість навчання і роботи на даній території і стимулюють приплив зарубіжних науково-технічних кадрів. У другому десятилітті XXI століття потоки інтелектуальних мігрантів у розвинені країни різко розширилися. При цьому посилюється циркуляційні пересування фахівців і студентів і між самими розвинутими державами, у першу чергу в рамках ЄС. Відзначається також вплив умов з Європи в США, проте в більшості країн континенту вона має обмежені масштаби і

компенсується припливом у них науково-технічних кадрів з інших держав. Інтелектуальні іммігранти, незважаючи на те, що потенціал їх чималої частини використовується не найефективнішим чином, відіграють дуже важливу позитивну роль у науково-технічному і соціально-економічному розвитку приймаючих держав [2, с. 25-29; 7, р. 26-36; 8, с. 09-12; 9, р. 60-64].

Отже, міжнародне-правове майбуття, майбутнє праці України – це її молодь. Це мільйони людей, які не тільки є успішні й перспективні. Багато з них шукає захисту і підтримки, у т.ч. в системі профспілок. Так, вони розраховують на свої сили. Проте, обставини бувають різні. Профспілки повинні не просто бути відкриті до розмови з трудовими мігрантами усіх вікових категорій, релігій, культур. Вони мають випереджати їх ризики і небезпеки.

З проблем інтелектуальної міграції варто акцентувати увагу на наступних рекомендаціях/пропозиціях:

- продовжити подальшу реформу органів виконавчої влади у сфері міграції та забезпечити скоординовану діяльність різних відомств та органів влади різного рівня у сфері міграційної політики, зокрема створити центральний орган виконавчої влади з питань міграції та діаспори;

- створити базу даних кваліфікованих українських спеціалістів, які перебувають за кордоном (із представників української діаспори, трудових мігрантів, їхніх дітей, які навчаються у ЗВО за кордоном, та українських студентів, які поїхали на навчання за кордон) і бажають надавати консультативну та іншу допомогу Україні, з чітким розподілом за країнами перебування, кваліфікаціями, науковими ступенями, вченими званнями тощо.

- розробити програми повернення та реінтеграції українських працівників-мігрантів на батьківщину, які передбачали б допомогу реемігрантам у пошуку прийняттого місця роботи, забезпечення доступу до професійного навчання/перепідготовки, бізнес-курсів для тих, хто бажає започаткувати власну справу;

- активізувати потенціал роботи регіональних статистичних служб у частині обліку та статистики міграції, закласти єдиний методологічний, організаційний, термінологічний, фінансовий, технічний, інформаційний підхід до створення баз даних територіального рівня;

- запровадити регулярний моніторинг міграційних процесів в Україні, підтримувати дослідницькі проекти, спрямовані на вивчення особливостей міграції кваліфікованих спеціалістів.

Невід'ємною складовою міграційної політики є міжнародне співробітництво. Хоча інтереси України як країни походження та інтереси країн призначення українських мігрантів суттєво відрізняються, обидві сторони зацікавлені в організованій, законній і безпечній міграції, що відкриває реальні можливості для співпраці.

У відповідь на ризики втрат населення в результаті міграції Україні доцільно шукати домовленостей з іншими державами про запровадження програм циркулярних, тимчасових переміщень, що відповідає й їх інтересам, оскільки звільняє від витрат на інтеграцію мігрантів, зменшує невдоволення щодо прибуття іноземців. Предметом спільних дій – у відповідь на сучасні виклики для міграційної політики – могли би стати також програми повернення, сприяння щодо реінтеграції поверненців в українське суспільство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мирончук О. «Відплив інтелекту» як фактор конкурентоспроможності в глобалізованому світі. *Дослідження міжнародної економіки: Зб. наук. пр. К.: ІСЕМВ НАН України*. 2011. № 2 (67). С. 178-185.
2. Циватий В.Г., Бурейко Н.М. Імміграційні процеси та імміграція з Латинської Америки до США: інституційно-політичні дилеми сучасного світоустрою. *Зовнішні справи: науковий журнал*. 2015. № 5. С. 25-29.
3. Chekalenko L.D., ed. Tsivatyi V. Foreign Policy of Ukraine: monograph / Based on the scientific concept of Professor Lyudmyla D. Chekalenko / Scientific editor Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine V. Tsivatyi. К.: «LAT&K», 2016. 294р.
4. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. К.: НІСД, 2018. 472 с.
5. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття. Львів, 2019. 110с.
6. Tsivatyi Viacheslav. Międzynarodowa polityka bezpieczeństwa i migracyjna Ukrainy w kontekście rozprzestrzeniania się pandemii COVID-19: diasporalne i instytucjonalne cechy migracji zarobkowej. *Zagrozenia bezpieczeństwa w procesach globalizacji. Zagrozenia zdrowotne. Monographie*. Lublin. Zamość 2022. P. 435–452.
7. International Relations. Edited by Stephen McGlinchey. Bristol, England, 2017. Part I: Diplomacy. P. 26-36.
8. Циватий В.Г. Міграційна політика України та українська трудова міграція в XXI столітті: інституціональний і стратегічний дискурси в контексті поширення пандемії COVID-19. Migration Policy of Ukraine and Ukrainian Labor Migration in the XXI century: Institutional and Strategic Discourses in the Framework of the COVID-19. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2021. №18. С. 09–12.
9. Tsivatyi V. Hr. Migration policy, immigration process and immigration from Latin America to the United States: institutional, regional and international political discourses. *Креативний простір: електронний науковий журнал*. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2023. № 12. С. 60-64.